

Den moderne Lafargue

Hvorfor »*Retten til dovenskab*« ved dette tredje millenniums begyndelse?

I en tid hvor flertallet af jordens befolkning har svært ved at få deres basale behov dækket eller er angst for at miste det subsistens-grundlag som er forbundet med deres arbejde, er det berettiget at spørge om genudgivelsen af en kritik af lønarbejdet er på sin plads.

En del af svaret er måske at finde i menneskers visioner om hvilket fremtidigt samfund de ønsker at leve i. Sådanne undersøgelser bliver sjældent fortaget i vores moderne tids-alder. Men i 1987 kom en overraskelse fra USA som satte perspektiv på problem-stillingen. En opinions-måling omtalt i *Boston Globe Magazine* (13. September 1987) viste at 45% af den amerikanske befolkning troede at Karl Marx' velkendte sætning »Enhver yder efter evne, enhver modtager efter behov!« var hentet fra den amerikanske forfatning! Altså netop de ord, som Karl Marx brugte i »*Kritik af Gotha Programmet*« for at skelne kommunismen fra andre samfundsformationer, kunne næsten halvdelen af amerikanerne tilslutte sig!

Dermed er svaret på det indledende spørgsmål et kraftigt ja! Det glemmes ofte at lønarbejdet under kapitalismen er en social relation som alle tvinges til at acceptere og bliver disciplineret til fra barnsben gennem alle de institutioner som former individet.

For 40 år siden oversatte og udgav vi »*Retten til dovenskab*«. I et efterskrift forsøgte vi den gang at relatere Lafargues budskab til datidens problemstillinger: Velfærds-kapitalismens begyndende krise og ungdomsoprørets sønderlemmende kritik af den produktivistiske ideologi, der jo gennemsyrede både det socialdemokratiske projekt og statssocialismen i USSR og Østeuropa. I den forbindelse må vi selvkritisk indrømme at vores forståelse af det socialistiske projekts udvikling ikke i tilstrækkelig grad tog hensyn til de permanente militære trusler, embargo og isolation disse lande var blevet udsat for fra Vestens side gennem det mest af det 20.årh. og som på afgørende måde påvirkede denne models karakter.

Vi nævnte den tids ødelæggende imperialistiske krige som en bestanddel af kapitalismens måde at fungere på. Men set i bakspejlet er det nødvendigt også at understrege de direkte og indirekte interventioner som især De forenede Stater har fortaget med henblik på at forhindre fremkomsten af et alternativt socio-økonomisk system. I sin bog »*Killing Hope*« diskuterer William Blum de hundredevis af amerikanske indblandinger i andre landes interne politiske udvikling. Som Blum skriver: »Ikke en eneste regering eller bevægelse ... fik lov til at opstå eller gå ned på grund af sine egne fortræffeligheder, ingen følte sig sikker nok til at sænke sit forsvar imod den almægtige udenlandske fjende og frit og fuldstændigt løsne politisk kontrol hjemme«.

Ifølge Lafargue, inspireret som han var af den marxistiske politiske analyse, måtte opgaven for modstandere af kapitalismen bestå i at opstille et alternativ til systemets ubønhørlige logik. I al sin enkelthed, gennemføre et brud med den proces der udgør kernen i kapital-akkumuleringen hvor kapital ejeren tilegner sig lønarbejderens merearbejde. Ophævelsen af lønarbejdets tvang måtte sættes på den politiske dagsorden. Imidlertid har historien vist at dette er lettere sagt end gjort! Selv de statssocialistiske lande følte sig tvunget til at anvende lønarbejdet som et akkumulations-middel.

I de sidste fire årtier siden »*Retten til døvenskab*« udkom på dansk har verden ændret sig uden at Lafargues pamflet har mistet sin relevans og aktualitet. Med murens fald, Kinas »markeds-socialisme«, globaliseringen og de opdukkende økonomier i den tredje verden er det kapitalistiske verdenssystem virkelig blevet globalt. Forklaringen på hvorfor og hvordan denne produktions-form og dette fordelings-mønster har vist så stor levedygtighed må søges i kapitalismens moderne økonomiske historie.

Den store økonomiske depression, som i 1930erne havde truet kapitalismen i sin grundvold, blev overvundet ved Anden Verdenskrig og en tilpasning til de daværende reelle socio-politiske forhold. I industri-landene var den arbejdende befolkning kommet styrket ud af kapitalismens krise og krigen. Til trods for den eksisterende form for produktion og fordeling af det økonomiske overskud oplevede befolkningerne i de vestlige kapitalistiske og østlige statsocialistiske lande i årene efter Anden Verdenskrig bedre materielle vilkår og en vis social sikkerhed. Mange tilhængere af den daværende velfærdsstats-kapitalisme nærrede den politiske illusion, at den keynesianske model var et permanent arrangement i samfundsøkonomien. Keynesianismen i de vestlige lande med sin vægt på en produktivistisk strategi førte til overproduktion samt en forhøjelse af skattetrykket for at dække statens udgifter. I stedet for at mobilisere den arbejdende befolkning mhp. at forsvare de opnåede landvindinger og forberede et projekt der kunne overskride modsigelsen mellem kapital og lønarbejde (og mellem i- og ulande) førte den keynesianske blindgyde og den socialdemokratiske models deroute til et ideologisk og politisk tomrum. Det blev hurtigt fyldt op!

I de seneste tredive år har verden oplevet en ideologisk og strategisk kontraoffensiv under betegnelsen »nyliberalisme«. Projektets dagsorden bestod i at frigøre markedskræfterne fra statens politiske kontrol og fra et samfundsmæssigt ansvar. Med udgangspunkt i anglo-amerikansk kapitalisme blev modellen udbredt på verdensplan ved hjælp af de internationale finans-institutioner og en diskurs om »globalisering«. Som daværende britiske premierminister, Margaret Thatcher udtrykte det: »There is no alternative!« Resultatet af denne såkaldte »Washington Consensus« blev en liberalisering af verdenshandlen kombineret med en ophævelse af kontrollen med kapitalbevægelser. En kontrol, der havde været en forudsætning for genopbygningen efter Anden Verdenskrig og opbygningen af velfærdsstaten, samt etableringen af nationalstater i de tidligere kolonier. Endog de statsocialistiske formationer opløste sig selv og blev reintegreret i det kapitalistiske verdenssystem. Hos de herskende klasser i de kapitalistiske lande var humøret højt. Nu havde kapitalismen jo besejret socialismen. Den japansk-amerikanske politolog, Francis Fukuyama blev berømt for sin tese om »historiens afslutning«. (sic!)

Ophævelsen af kontrollen med kapital-bevægelser fik følger for den internationale arbejdsdeling i takt med at industri-kapital nu blev investeret i de verdensdele der havde de laveste produktions-omkostninger: Ikke mindst billig arbejdskraft, samt mere lempelige miljø-krav. Det relativt højere lønniveau, som i kapitalismens tidligere fase var opnået i i-landene gjorde industrielle investeringer i tredje verdenslande eller Østeuropa mere lønsomme. Denne tendens medførte en opbygning af industriel kapacitet i disse områder hvis produktion blev eksporteret til vestlige markeder, især til USA. For den amerikanske økonomi blev resultaterne af denne »byttehandel« dramatiske. På den ene side eksporterede amerikanske virksomheder arbejdspladser til såkaldt »opdukkende markeder«. På den anden side medførte dette en relativ af-industrialisering af USA's produktionsapparat. Flertallet af

lønmodtagerne blev henvist til mindre velbetalte jobs i mindre arbejdsintensive beskæftigelser. Til trods for stagnation eller nedgang i lønniveauet kunne amerikanerne alligevel for en tid opretholde en rimelig levestandard på grund af de billige forbrugs-varer fra Kina og andre eksport-orienterede økonomier. Også importen af billig olie indtil 2005 forhindrede en drastisk nedgang i levestandarden.

Endnu en konsekvens af liberaliseringen af kapitalbevægelser blev finans-sektorens vækst f.eks. gennem spekulationer på børsen og på boligmarkedet. Kapital-gevinster kunne opnås uden tilknytning til produktion. Den såkaldte »Casino Capitalism« kombineret med kredit-udvidelse skabte en økonomisk trivsel hvor ikke kun amerikanerne blev tilskyndet til at forbruge mere end de tjente på arbejdsmarkedet.

Samtidig med at USA blev hovedimportør af den globale produktion, kom de eksporterende lande på internationalt plan til at finansiere de voksende amerikanske betalingsbalance-underskud. Desuden viste krigen i Irak og Afghanistan sig at være stadig mere belastende for det amerikanske statsbudget. Tilliden til dollaren som reserve-valuta og betalingsmiddel blev svækket: Lande med store dollar-beholdninger blev bange for at miste deres tilgodehavender og begyndte at søge alternativer til dollaren.

Den finansielle krise i 2008 - i kølvandet på nedturen i det amerikanske boligmarked - afslørede ikke alene nyliberalismens fallit men den moderne kapitalismes iboende svaghed. De samme økonomer og politikere som havde været ude af stand til at forudsige den finansielle tsunami, anvendte et år senere deres »ekspertise» til at bilde verden ind, at kapitalismens største krise siden 1930'ernes »Store Depression« var i færd med at blive løst!

I virkelighedens verden står det kapitalistiske system overfor fundamentale udfordringer hvis løsning, eller mangel på samme, vil påvirke hele menneskehedens fremtid. Trods den optimistiske diskurs antager de globale problemer et sådant omfang at de overskygger samtlige grundantagelser og løsningsmodeller i såvel den keynesianske produktivisme som neoliberalismens markeds-fundamentalisme. Begge økonomiske ortodoksier har oplevet deres storhed og fald uden at kunne forhindre det kommende sammenbrud og opløsningen af den herskende produktionsmåde. En ægte holistisk analyse af de nuværende problemer er en forudsætning for den nødvendige nytænkning. Som Antonio Gramsci ville have udtrykt det, står vi i en historisk situation hvor det gamle nægter at dø og det nye ikke kan blive født!

Den gængse forståelse af det nye århundredes første økonomisk krise har haft en tendens til at begrænse sig til vanskelighederne i den »fiktive« økonomi, nemlig finans-krisen. Denne er imidlertid kun toppen af isbjerget. Andre strukturelle elementer er ligeså fundamentale og betydningsfulde, fx den underliggende økonomiske krise hvis årsag er at finde i tendensen til overproduktion og overkapacitet på verdensmarkedet hvor afsætningsmulighederne begrænses af selve akkumulations-processen og den heraf følgende ulige købekraft. Tilknyttet denne situation oplever vi en social krise med udgangspunkt i den globale frigørelse af markedskræfterne fra ansvar for de samfundsmæssige problemer. En transnationalisering har fundet sted, med frihandel og frie kapital-bevægelser til følge, mens arbejdskraften stadig er underlagt national-statens dominans. I denne forbindelse betyder den igangværende inddragelse af ca. 1.2 milliarder nye arbejdere fra Østeuropa og Den tredje Verden i det globale arbejdsmarked en forhøjet konkurrence om arbejdspladser, en billigørelse af arbejdskraften og konkurrence om selve levebrødet mellem de forskellige nationale arbejderklasser.

I endnu højere grad end på Lafargue's tid danner disse misforhold grundlaget for en legitimitetskrise. De politiske aktører har i en slags flugt fremad været fødselshjælpere for den såkaldte globalisering af økonomien. Derigennem har selve demokratiet været misbrugt til at legitimere en udvikling som går imod nationalstatens og befolkningernes interesser. Ikke nok med den truende

Den moderne Lafargue

politiske legitimitetskriser: Den kapitalistiske produktionsmåde har betragtet naturen som en gratis ressource der kunne bruges »rentefrit« i bestræbelsen på at opretholde ubegrænset vækst. Problemerne har nu nået et punkt hvor befolkningerne rundt om i verden trues af voldsomme klima-forandringer og livstruende forurening, mens konkurrencen om energi og andre råvarer er i færd med at skabe geopolitiske uorden og en tilstand af permanent krig og krigsforberedelse. Krisen er i dag både strukturel og organisk.

Lafargue ville nok ikke have været så forfærdelig overrasket over den katastrofale blindgyde som den kapitalistiske produktionsmåde har bragt os i. Til gengæld ville han have været rystet i sin inderste sjæl over de anti-systemiske kræfters politiske og ideologiske impotens. Det permanente dilemma for venstrekræfterne synes den dag i dag stadig at være deres uophørlige stræben efter lønarbejde: helst »fuld beskæftigelse« - velvidende at under det herskende system, er dette det samme som at forvandle arbejdet til en evig forbandelse udover at være krise-skabende. Med uoverskuelige konsekvenser.

I en situation karakteriseret af historiens største finansielle sammenbrud, fremkaldt af overakkumulation, overkapacitet og overproduktion - ledsaget af voksende miljø-kriser, stigende militarisme og en tiltagende strukturel arbejdsløshed - er behovet for et nyt socio-økonomisk og politisk paradigme påtrængende. Tiden har længe været inde til en ny diskurs og praksis der tager tvangen ud af lønarbejdet og gør det muligt for mennesker at tage et voksent ansvar for vores virkelighed. I den forbindelse har Lafargues budskab aldrig været mere aktuelt! Som allerede Rosa Luxemburg forudså det, står valget mellem »Socialisme eller barbari«. I dag er problemstillingen helt åbenlys!

Ellen Brun og Jacques Hersh
August 2010